

Ann-Marie Ivars

VAD HÄNDER MED SPRÅKET I KRISTINESTAD?

What happens to the language of Kristinestad?

The article is concerned with two varieties of dialects and their internal relation: the town dialect spoken in Kristinestad and the rural dialect spoken in surrounding Tjock, Lappfjärd and Sideby, which were incorporated with the town in 1973 to form the municipality of Kristinestad. In the early 2000s young adult speakers still keep up the difference between the two varieties on the phonological and morphological levels, while on the lexical and pragmatic levels they turn out to develop in the same way. There is an influx of words from the English language and from colloquial "everyday" Sweden Swedish, reflecting the modern style of life (*Internet, terrail, snowboard, cool, okey, shit, yes* and *kompis, mack, jobbig, kul* etc.). There is also an influx of conversational particles and a new and more frequent usage of old particles compared to an older generation of speakers (*alltså, liksom, som, typ* etc.). Thus, the new words and particles connect young people in Kristinestad to a wider, Swedish and international youth culture. "Global identities, it seems, are additive" (Cheshire 2002). Young people all over the world can still express local aspects of their identity through their first language. They do not have to give up their local identity just because they pick up features that symbolise a youth culture that is nowadays spread across the world.

1. Inledning

Året 1973 blev en milstolpe i staden Kristinestads historia. Då sammanslogs nämligen tre primärkommuner i omgivningen med staden: Tjock, Lappfjärd och Sideby. Efter sammanslagningen talar man i Kristinestad svenska på två normnivåer: *stadsmål* i den gamla staden och *dialekt* i de gamla landskommunerna.

Stadsmålet växte under 1600- och 1700-talen fram ur mötet mellan lokala dialekter och inflyttardialekter med rötter i södra Finland och Sverige. När stadsmålet tog form var det många lokalt dialektala drag som fick ge vika för drag som vi i dag förknippar med standardspråket. De gamla diftongerna klarade sig inte i konkurrensen, inte heller gammalt *a* (som i *la:ngg* 'lång'), initialt *sj-* (som i *sju:l* 'hjul') och *kv-* (som i *kvi:t* 'vit'), tjockt *l* och norrländsk förmjukning (som i *ryddjin* 'ryggen'). De sekundära diftongerna (som i *stiedase* 'städandet', betonat *oås* 'oss' etc.), ett särmerke för dialekterna i omgivningen, har inte heller vunnit insteg i stadsmålet. (För stadsmålets genetiska sammansättning, se Ivars 1991 s. 81 f., 1996 s. 71–75.)

Uttalet skiljer således stadsmålet från dialekten i omgivningen, men böjningen förenar. Båda varieteterna bevarar grammatiskt genus, med viss förenkling i staden. Båda använder den gamla böjda (oblika) formen av svaga maskuliner och femininer, t.ex. *bakka* 'backe' och *gatå* 'gata' som i bestämd pluralis böjs *bakkan* 'backarna' och *gatår* 'gatorna'. Båda har korta verbformer i infinitiv och preteritum, *bygg* 'bygga', *byggd* 'byggde' och *ly:s* 'lysa', *ly:st* 'lyste'. Båda har *he* 'det' och *dåmm* 'de' som pronomen i tredje person. (För likheter och olikheter mellan land och stad, se Ivars 1996 s. 65–69.)

Resultatet av mötet mellan olika inflyttardialekter blev ett stadsmål som är artskilt från både dialekterna i omgivningen och det finlandssvenska standardspråket. Den specifika kombinationen av standarddrag i uttalet och dialektala drag i böjningen placerar *kåstadsspråket* (Ks) på en egen normnivå på den finlandssvenska skalan dialekt–standard.

Dialekterna i Tjock (Tk), Lappfjärd (Lf) och Sideby (Sb) räknas t.ex. i *Ordbok över Finlands svenska folkmål* (FO) som tre skilda sockenmål, men de inbördes skillnaderna är så små att det i praktiken är en och samma dialekt som talas i området. Från början av 1600-talet till slutet av 1800-talet bildade alla tre jämte Kristinestad en enda församling, Lappfjärds församling. År 1860 bildade Sideby egen församling, år 1897 Tjock och Kristinestad en sammanslagen lands- och stadsförsamling. (T.ex. *Uppslagsverket Finland*, www.uppslagsverket.fi.)

Inom Lappfjärd finns – eller har åtminstone funnits – en dialektgräns som skiljer byarna Dagsmark och Korsbäck i öster från kyrkbyn och byarna i väster. De två byarna har enhetliga vokalljud i stället för sekundära diftonger, t.ex. *så:g* mot *soåg* etc. De har också kännetecknats av delabialisering av *y* till *i*, *ö* till *e* och *öi* till *ei*, t.ex. *bi*: 'by', *sne:g* 'snö', *heiledå* 'hölada'. Den här avsaknaden av läpprundning i uttalet av *y*, *ö*, *öi* är stigmatiserad och finns knappast kvar i modern dialekt. Den låter sig anas i den hyperkorrekta formen *sömd* i stället för *semd* 'simmade' hos informanten f. 1933 i språkprovet i 4.3. (Gränsen framträder klart i inspelningar gjorda av författaren 1975; Ivars 2010 s. 14–16.)

Vill vi ha reda på vad som händer med språket i Kristinestad i dag, så blir den gamla gränsen mellan stad och land ändå mer intressant än gränserna inom eller mellan de tre landskommunerna. Speciellt intressant är stadsgränsen i ljuset av forskningsrön från Norge, som visar att det är den folkliga varianten av språket i städerna som påverkar dialekterna i omlandet mest. Det sker en *urban regionalisering*, när dialektskillnaderna jämnas ut inom ett område som en viss stad utövar inflytande över. Dialektala rariteter ersätts i den processen med former som har stöd i stadsmålen, men någon automatik behöver det inte vara i utvecklingen. (Skjekkeland 1997 s. 22 f.; Akselberg 2003 s. 200 f.; Hårstad 2008 s. 402–411.)

Sedan grundskolan infördes i början av 1970-talet har ungdomarna i de tre tidigare landskommunerna gått högstadiet i gamla staden, där också gymnasiet finns. Fyrtio år av gemensam skolgång väcker frågor: Hur har mötet mellan land och stad i skolmiljö påverkat språket? Har stadsmålet tagit intryck av dialekterna? Har dialekterna närmats sig stadsmålet? Pågår det en *regionalisering*, som gör att den traditionella dialektbasen försvinner och språket i omgivningen placerar sig på samma normnivå som språket i staden?

Vi kan vidare ställa frågan vilket symbolvärde den lokala talspråkstraditionen har för människorna i landsändan i dag. Vilka är de språkliga följderna av rörligheten och tillhörigheten till ett överlokalt och internationellt stor-samhälle? Vilka är följderna av att vi alla har tillgång till samma sociala medier som människor världen över har?

2. Material och metod

Materialet är inspelat 2006–2007 för projektet *Spara det finlandssvenska talet* och finns tillgängligt i utskrift. Staden är representerad med två kvinnliga och en manlig talare, Tjock med en manlig talare, Lappfjärd med en kvinnlig och två manliga och Sideby med två manliga talare. De nio talarna är födda 1979–1986 och var således unga vuxna i 20–30-årsåldern när inspelningarna gjordes. Det har sina fördelar att så är fallet. Det bör rimligen minska problemet med det så kallade *age grading*-fenomenet, att ungdomar lägger sig till med nya språkdrag som de sedan lägger bort vid övergången till vuxenstadiet. Vi har anledning tro att det språk informanterna talar i inspelningarna, det ska de bevara också när de blir äldre. (Sundgren 2004 s. 48; Skjekkeland 2009 s. 25.)

De nio informanterna hade alla i några års tid vistats borta hemifrån för studier vid yrkesskola eller universitet: fem i Vasa, tre i Åbo och en i både Åbo och Vasa. Informanterna från Kristinestad, Lappfjärd och Sideby hade samma kvinnliga intervjuare, medan Tjöckinformanten hade en annan kvinnlig intervjuare. Till informanterna refereras med signum som bygger på hemort, kön och födelseår, dvs. Ksk84, Ksm85, Ksk86, Tkm83, Lfm79, Lfm82 (som mest fyller lyssnarens roll i samtalet med Lfm79), Lfk85. Sbm81 och Sbm82 refereras det till med gemensamt signum Sbm.

Den nya tiden gör sig påmind på så sätt att familjebakgrunden är språkligt blandad. Föräldrarna talar finska och Ks i två fall, Lf och nordösterbottnisk dialekt i ett fall, Sb och Lf i två fall, Tk och Sb i ett fall, Sb och Nä i ett fall, Lf och Ks i ett fall. Bara en av familjerna har föräldrar som talar samma språk, Ks och Ks.

För jämförelsens skull återges i 3.3 och 3.4 två språkprov som representerar en äldre generation, två manliga talare som är födda på 1930-talet och samtidigt spelades in för *Spara talet*-projektet.

För att ta reda på om och hur dialekterna påverkas av stadsmålet – och vice versa, har jag analyserat inspelningarna med avseende på karakteristiska drag i de två varieteterna (avsnitt 3 och 4). Det är fråga om en kvalitativ analys som utgår från tidigare forskning i talspråket i regionen. Redan här kan sägas att vi inte behöver lyssna länge på inspelningarna för att höra att gränsen mellan land och stad ligger fast. Både stadsbor och landsbygdsbor är samtidigt öppna för nya intryck utifrån. Det är i ordvalet och språkanvändningen, pragmatiken, vi ser de språkliga följderna av dagens kontakter med omvärlden: nya ord lånas in och nya samtalspartiklar tas i bruk (avsnitt 5 och 6).

Uttalet återges med den grova ljudbeteckning som tillämpas i FO (I s. XVII). Vokallängd anges med kolon, diftonger med två bokstavstecken, konsonantlängd med dubbelskrivning av konsonanten. *R*-bortfall före ord eller stavelse som börjar på konsonant anges med frånvaro av *r*.

3. Vad händer i Kristinestad?

Stadsmålet finns beskrivet i bl.a. två monografier från projektet *Finlands-svenska stadsmål*: en som handlar om förhållandet mellan stad och bygd i ljud- och formläran (Ivars 1996), en som handlar om den sociala variationen inom formläran (Gullmets-Wik 2004). Till båda hänvisas generellt.

Den övergripande tendensen i 2000-talsmaterialet är densamma som i 1990-talets stadsmålsundersökning: utvecklingen går mot mer standard-språk. Mest trogen den lokala stadsmålsnormen är den manliga informanten, medan den ena av de två kvinnliga informanterna är mer och den andra mindre påverkad av standardspråket. Familjebakgrunden kan spela in, för i den manliga informantens hem talas Ks, i de kvinnligas Ks + finska.

3.1 Drag som försvinner eller försvagas

Det är stadsmålsmarkörerna som allmänt taget är på retur, dvs. de språkdrag som traditionellt signalerar stadsmål och inte standardspråk eller dialekt. En sådan socialt betydelsebärande markör är pronomenet *tåki* 'tocken, sådan', som ersätts av *sådan* (*sånn*, *sån*de 'sådan där', *såne* 'sådan här'). Adverben *henn* och *tenn/tennar* förekommer bara hos Ksm85, t.ex. *he ta: sju:kt åm du trykkå tenn å såm henn å såm henn* 'det tar sjukt (dvs. gör ont) om du

trycker där och som här och som här' (i berättelse om kampsporten European Kyusho Jitsu Tuite, EKJT). (Jämför kriterierna för *markers* och *indicators* i t.ex. Chambers & Trudgill 1980 s. 82–84; markörer är sådana språkdrag som varierar stilistiskt med grad av formalitet i talsituationen och socialt med klass, kön och/eller ålder.)

1. Inom *substantivböjningen* pågår genusförenkling, samtidigt som oblika former av svagt böjda substantiv förlorar terräng. Synkoperad bestämd singularis vinner insteg i vissa typer av ord, och bestämd pluralis varierar i vissa böjningsklasser mellan lokal form och standardform.

a) Utvecklingen mot ett *den-* och *det-*system märks tydligast i användningen av definitiva attribut i bestämda nominalfraser. I stället för *hande*, *honde* har man börjat använda *den*, *den där*. Fraser som *hande fjärillin* 'den där fjärilen' hos Ksm85 och *hande smärton* 'den där smärtan' hos Ksk86 växlar med *den där e:na tenten* 'den där ena tentan' och *den då:r kånä:ren* 'den där konserten' hos Ksk84. *Hande smärton* är ett exempel på s.k. Stockholmsgenus, där ett maskulint attribut står som bestämning till ett substantiv med feminint genus. Det är en gammal stadsmålsföreteelse som kan ha funnits länge i talspråket i staden.

Den vacklande genuskänslan märks också i ordböjningen, där feminina sakord i bestämd singularis kan få maskulint *in-*suffix i stället för feminint *en-*suffix. Exempel är *hande bo:kin*, *handin* och (idrotts)*gre:nin* i stället för *bo:ken*, *handen*, *gre:nen*.

b) Traditionella former som *bakka*, *gatå* växlar med *bakke*, *ga:ta*, och nya ord anpassas inte till det gamla mönstret. Flest traditionella former har Ksm85 *en halvtimme före å en halvtimme eftär*, medan Ksk86 varierar *e:n gång i vikon* mot *en ny: gnista* och Ksk84 har gått över till standardformer som *en halvtimme*.

c) Det förekommer att ändelsevokalen synkoperas. Det är en nyhet som märks i ord som slutar på *-r*, *-ar*, där vi då får en variation mellan Ksm85 *hande tre:narin* 'den där tränaren' och Ksk86 *tre:narn*. Ksk86 har börjat säga *på såmarn* 'på sommaren' och *på vintärn* 'på vintern' i stället för traditionellt *såmarin* och *vintrin*.

d) I bestämd pluralis varierar kortformer på *-an*, *-en* med fullformer på *-na*, *-ena*. Ksm85 använder bara kortformer som *tåmde fjärillan* 'de där fjärilarna', medan Ksk84 har bara fullformer som *alla dåmdär intärju:ärna* 'alla de där intervjuerna'. Traditionell bestämd pluralform på *-år* av svaga feminina ger Ksk86 prov på, t.ex. *å speciellt då fö flickå så kåmmär e ju allti dene tunga ti:din* 'och speciellt då för flickorna så kommer det ju alltid den här tunga tiden (i idrotten)'. Ksk84 har för sin del bestämdhetssuffix i *alla dåmdär mensjäna* 'alla de där människorna'.

2. Inom *adjektivböjningen* tenderar komparativer av typen *betär* och *mindär* att ersättas med *bättre* och *mindre*, t.ex. Ksm85 *mindär* men Ksk86 *då man tre:nar mindre så bli:r man ju sju:k* 'då man tränar mindre, så blir man ju sjuk'. Bara Ksm85 kongruerar adjektivattribut i genus, t.ex. *så ble:v e ju såm så långan paus me hede judå* 'så blev det ju som så lång paus med det där judo' och *it va e nu så he:van lö:n* 'inte var det nu så häv lön' (med maskulin *an*-form på attributet till det feminina ordet *lön*).

Adjektiv bildade med *åt*-suffix förekommer likaså bara hos den stads-målstrogne Ksm85, t.ex. *e va så flåtåt dä:r uta alla tåmde ångår* 'det var så flottigt där (i grillrestaurangen) utav alla de där ångorna'.

3. Bland *formorden* märks en förändring som innebär att ett gammalt band till dialekterna bryts. Det är när *t*-former av *pronomen* och *adverb* ersätts av *d*-former, så att *tåm* blir *dåm* och *tå* blir *då*. Ksm85 använder *t*-former, men inte konsekvent, t.ex. *he flamma åpp tå* 'det flammade upp då' men *då ja va dä:r i grillin å arbete* 'då jag var där i grillrestaurangen och arbetade'. Ksk84 har övergett *t*-formerna, t.ex. *Peffan ha: ju dāmde platsäna dä:r* 'Peffan (dvs. pedagogiska fakulteten) har ju de där platserna (för studentutbyte) där'.

Infinitivmärket *å* verkar breda ut sig på bekostnad av *ti*. Frasen *lära sig* konstrueras med *å*, och det gör också *hamna* och *ha råd/möjlighet*, t.ex. Ksk84 *rå:d å beta:l* 'råd att betala', *möjlihe:t å u:tnyti hande tekni:ken* 'möjlighet att utnyttja den där tekniken' och Ksm85 *dām hadd hamna å beta:l allt sjölv dām* 'de hade hamnat att betala allt själv, de'. *Ti* är ändå vanligast, som i satsen Ksk86 *ti lä: se å te:vel e bra:* 'att lära sig att tävla är bra' där *ti*-frasen står som subjekt.

3.2 Drag som lever kvar

Till vissa delar är stadsmålet väl bevarat, rent av intakt. Regeln om *r*-bortfall när följande ord eller stavelse börjar på konsonant (*kåmmä di:t*) är i kraft. Nekkingsordet är *it* 'inte', som försvagas till *i* när det dubbleras finalt, t.ex. Ksm85 *hon kuna ju it nå svenska i* 'hon kunde ju inte något svenska, inte'. De urbana supinerna *tajji* 'tagit' och *drajji* 'dragit' (Tk Lf Sb *tejji*, *drejji*) står sig, liksom de allmänt finlandssvenska *i*-formerna *si:* 'se' och *tri:* 'tre'. De här språkdragen kan liksom de som följer nedan med ett gemensamt namn kallas för *indikatorer*: de är inte så starkt socialt betydelsebärande och inte lika känsliga för förändringar i talsituationen som markörerna i

ingressen till 3.1 eller dialektmarkörerna i 4.1 är (Chambers & Trudgill 1980 s. 82–84).

1. På *uttalsnivån* är kortstavigheten ett livskraftigt drag i ord som *vikon* 'veckan', *myky* 'mycket', *blivi* 'blivit', *fari* 'farit', *kuna* 'kunde', *kåmi* 'kommit', *råka* 'råkade', *vari* 'varit', *vila* 'ville'.

2. Inom *adjektivböjningen* är utebliven kongruens hos plurala predikativa adjektiv ett drag som står sig, t.ex. Ksm85 *dām e nu ganska såde fleksi:bel* 'de är nu ganska så där flexibla'.

3. I *verb böjningen* lever korta verbformer och *d*-supiner kvar med full kraft.

a) Infinitiven apokoperas, t.ex. Ksm85 *he e ju bra: ti håll på: me allt möjlit* 'det är ju bra att hålla på med allt möjligt', Ksk86 *man vå:g fa:r å spe:l badminton nu å sånt såm man ju it fikk jö:r förr då i: å me at man va sju:k i ryggin* 'man vågar fara och spela badminton nu och sådant som man ju inte fick göra förr då, i och med att man var sjuk i ryggen'.

b) Preteritum av svaga verb apokoperas, t.ex. Ksm85 *ja ha lä:rt me uta honde såm bodd tenn föru:t* 'jag har lärt mig (finska) utav den där (frun) som bodde där förut' och *man tjend ju it alls han i början* 'man kände ju inte alls honom i början'. (*Han* kan i Ks liksom i Tk Lf Sb vara objektsform.)

c) *D*-supinum används av andra och tredje konjugationens verb, t.ex. Ksm85 *va fa:sen hede ha it aldri hend föru:t i* 'vad fasen, det där har inte aldrig hänt förut, inte' med dubbel negering *inte aldri* och finaldubbling av *it* med *i*.

4. Bland *formorden* har pronomenen *he* 'det' och *hede* 'det där' en stark ställning. De används konsekvent av Ksm85 och Ksk86, men växlar i viss mån med *de* och *dede* hos Ksk84, t.ex. *ja fa: no: di:t lite på dede sette at vi få: si:* 'jag far nog dit lite på det där sättet att vi får se'. *Dom* är genomgående i tredje person pluralis.

5. Bland *verbfraser*na lägger vi märke till dubbel- och tredubbelsupinerna, som är gemensamma med dialekterna, t.ex. Ksk86 *man sku ju ha måsta fått tre:na bättre* 'man skulle ju ha måst fått tränat bättre' med tre supiner efter varandra, och *nu få:r man ju såm sykel då å sånde såm it man a fått jo:rt förr i* 'nu får man ju som cykla då och sådant där som inte man har fått gjort förr, inte'. (Ivars 2010 s. 147–157.)

3.3 Sammanfattning, diskussion och språkprov

Vad vi har sett är en tendens som känns igen från stadsmålsundersökningen på 1990-talet: variationen sker i dimensionen *stadsmål-finlandssvenskt standardspråk*, inte stadsmål-dialekt. I 1990-talsundersökningen var tonåringarna den grupp stadsbor som talade mest stadsmål, medan medelålders och äldre talare med högre utbildning talade mest standard. Av de tre informanterna i 2000-talsmaterialet är det den manliga informanten som kommer ungdomarna närmast, medan de kvinnliga informanterna ansluter sig till de senare grupperna genom att tala mer standard. Det här berättar kanske något om nyheternas ursprung: det är i studiemiljöer som Vasa och Åbo som studenterna tar upp språkliga nyheter och sprider dem vidare i samhället de lever i. (Tabell 79 och Figur 1 i Gullmets-Wik 2004 s. 217, 220.)

Att döma av 2000-talsmaterialet verkar det hända något också med *intonationen*, det särdrag som brukar hålla sig längst när en person går över från att tala dialekt till att tala standard. På satsmelodin har folk i trakten kunnat känna igen varandra som kasköbor, kristinestadsbor eller lappfjärdsbor osv. Nu är den här melodin inte längre ett så säkert igenkänningsmärke som det en gång var. Kan det vara så att lokala tonfall stigmatiseras och överges till förmån för det mer statusfyllda finlandssvenska tonfallet, när man skaffar sig en högre utbildning? Det är en fråga som skulle kräva närmare undersökning på bred front bland österbottniska studenter i Åbo och Helsingfors. (Jfr Aho 2010 s. 30 om östra Åboland, där ”yngre talar en svenska som prosodiskt låter nästan som det finlandssvenska standard-språket”.)

Språkprov

Språkproven kommer från två manliga informanter, Ksm85 och en femtio år äldre stadsbo född 1935. Den förre berättar som uppläggningsen av universitetsstudierna i engelska språket, den senare om tiden som swingpjatt i början av 1950-talet. På olika sätt har man vid olika tider haft kontakt med och tagit till sig intryck från stora världen.

I det första språkprovet lägger vi märke till vissa välbevarade stadsmålsdrag, som *he* 'det', *ti* 'att' och *it* 'inte', korta infinitiver som *velj* 'välja' och *le:s* 'läsa', kortstaviga ord som *myky* 'mycket', *styken* 'stycken' och *lömen* 'lämna' samt stockholmsgenus *hande lä:rarlinjon* 'den där lärarlinjen'. Här finns också nya ord och samtalsmarkörer som behandlas senare i avsnitt 5 och 6. Mer påfallande språkliga nyheter och samtalsmarkörer kursiveras.

He finns allmenna linjen då man bli:r språ:kve:tare, å så finns e fakslinjen [!] då man le:sär ekånåmi: såm bi:emne, å så finns e lä:rarlinjen då, så bero:ende på: viket så ska man ennu velj till *såm* ekstra kursär i engelska, men ja bö:vär egentligen it jö:r he fö, he e så myky annat me hande lä:rarlinjon, så, ja bö:vär it ta nå ekstra då, men då finns e just *såm*, adärtånhundrata:ls, roma:når såm man ska le:s tri: styken å skri:v en tent på: elä nån uppsats på: elä nå, elär *extracurricular activities* at man gå:r på *såm sände* ekstra före- jectiförele:sningar elär fa:r å si:r nån pje:s på engelska *elä nånting*... Man ska vel gå på ti:e *sände* å skri:v då *såm*, e:n ti två: si:dårs rapårt på:r *grejj*, å lömen inn så fä:r man då femm stu:diepåeng fö he. He e *he:lt* bekvem:t, åm man sku *såm* kämm se fö:r tå ti fa:r på allt möjlit.

(’Det finns allmänna linjen då man blir språkvetare, och så finns det facklinjen då man läser ekonomi som biämne, och så finns det lärarlinjen då, så beroende på vilket så ska man ännu välja till som extra kurser i engelska, men jag behöver egentligen inte göra det, för det är så mycket annat med den där lärarlinjen, så jag behöver inte ta något extra då, men då finns det just som adertonhundratalsromaner som man ska läsa, tre stycken, och skriva en tenta på eller någon uppsats på eller något, eller extracurricular activities, att man går på som sådana där extra före- gästföreläsningar eller far och ser någon pjäs på engelska, eller någonting... Man ska väl gå på tio sådana där och skriva då som en till två sidors rapport per grej och lämna in, så får man då fem studiepoäng för det. Det är helt bekvämt, om man skulle som komma sig för då att fara på allt möjligt.’)

Det andra språkprovet innehåller flera drag som brukar förknippas med traditionellt stadsmål. Här finns formord som *he* 'det', *dåmm* 'de', *dåmde* 'de där', *it* 'inte', *tide* 'där borta', ordformer som *bakkan* 'backen', *hattan* 'hattarna', *sko:nar* 'skor' och *sko:nan* 'skorna', *föli* 'följa' och *hadd* 'hade', genuskongruens i *han ti:din* 'den tiden' och *hande skreddarverksta:n sinn* 'den där skreddarverkstaden sin', *spetsåt* 'spetsig' med *åt*-suffix m.fl. Märk också den bestämda formen i frasen *tjö:rt mjö:le* eg. 'körde mjöl'. Språkliga nyheter kursiveras.

He va ju et mo:de såm dåm kalla fö *svingpjatta* då i vä:rden. Mm. Sma:la böksbe:n å å rö:da sko:r, me lite hö:g klack, å dåm va it *såm* rund utan dåm va lite *såm* spetsåt *såde*. Å dåmde fick man bara i Va:sa. Å han ti:din *jåbba* ja på Keskå ve:t du så vi tjö:rt ju mjö:le från Vasa Ångkva:rn, så då fick ja föli me: då då man sku ha et pa:r *sände* sko:nar. Så kämmär ja ihå:g vi tårje stanna vi å så jikk, man visst presi:s buti:ken di:t man jikk. Så hadd vi, he fanns två: skreddare hä:r i sta:n å då man jikk ti hande e:na å sku ha böksår laga så he ble: ju it ti nå: han sa: ”nej nej” at ”du föstö:r ju hela kästy:min”. Ja: så jikk man ti följande ti en [namn] i Närrsta:n tide, där dä:r [namn] bo:r i da:. Dä:r åpp på bakkan hadd an hande skreddarverksta:n sinn, å hann laga dåm så fi:nt så. Ja:. Så hadd man ju dåmde hattan då föståss såm sku ha en viss *grejj*, dåm sku klemmas. --- Å he va viktit me dåmde rö:d sko:nan, elär dåm va vi:nrö:d, dåm va it rö:d utan vi:nrö:d.

(’Det var ju ett mode som de kallade för swingpjattar då i världen. Mm. Smala byxben och och röda skor, med lite hög klack, och de var inte som runda utan de var lite som spetsiga så där. Och de där fick man bara i Vasa. Och den tiden jobbade jag på Kesko, vet du, så vi körde ju mjölet från Vasa Ångkvarn, så då fick jag följa med då, då man

skulle ha ett par sådana där skor. Så kommer jag ihåg (att) vid torget stannade vi och så gick, man visste precis butiken dit man gick. Så hade vi, det fanns två skraddare här i staden och då man gick till den där ena och skulle ha byxorna lagade (smala), så det blev ju inte till något, han sa 'nej, nej' att 'du förstör ju hela kostymen'. Ja, så gick man till följande, till en [namn] i Norrstan där borta, där där [namn] bor i dag. Där uppe på backen hade han den där skraddarverkstaden sin, och han lagade dem (dvs. byxorna) så fint så. Ja. Så hade man ju de där hattarna då förstås, som skulle ha en viss grej, de skulle klämmas. --- Och det var viktigt med de där röda skorna, eller de var vinröda, de var inte röda utan vinröda.'

4. Vad händer i Tjock, Lappfjärd och Sideby?

Bäst beskrivet är Sidebymålet tack vare monografin *Mål och bygd i Sideby* av Karl Axel Holmberg (1986). Den följdes 1990 upp av en samling texter, *Siibooan berettar*, av samme författare. Lappfjärd är liksom Kristinestad med i *Sydösterbottnisk syntax* (Ivars 2010).

För att regionaliseras och ta plats på samma normnivå som stadsmålet skulle dialekten behöva jämna ut vissa särdrag i uttal och ordförråd. Så sker ändå inte. Någon ny dialekt med stadsmålet som förebild har inte utbildats i Tjock, Lappfjärd och Sideby, men helt opåverkad av tidens gång är dialekten inte. För dialektens del är det naturligt att inleda med drag som lever kvar och tjänstgör som dialektmarkörer, för att sedan fortsätta med drag som visar benägenhet att förändras.

4.1 Drag som lever kvar

Om vi utgår från erfarenheten att det är utbredningen som bestämmer dialektdragens förmåga att hålla stånd mot utjämning, så skulle de specifikt sydösterbottniska dragen ligga illa till – för det fall att en standardiseringsprocess faktiskt är på gång. (Om utbredning och livskraft, se t.ex. Thelander 1996 s. 163–181.)

Så är inte fallet. Med sekundära diftonger (*siem* 'samma', *tjuör* 'köra', *stryömloåse* 'strömlåset'), initialt *kv-* och *sj-* (*kvann* 'var', *sjenn* 'här' etc.), adjektiv på *-åt* (*to:kåt* 'tokig'), pronomenen *hittje* 'det här' och *hede* 'det där', *hisin* m. och *hison* f. 'den här', *tåli* 'sådan', prepositionen *oåplåp* 'på', adverb som *tenn(är)* 'där' och genuskongruerande adjektiv som *en fi:nan bi:l* 'en fin bil' avslöjar informanterna sin hemvist i landskapets sydligaste del. Med tre genus (*bilen* – *han* etc.), gamla diftonger (*veit* 'vet', *löida* 'lördag'), norrländsk förmjukning (*mytjy* 'mycket'), tjockt *l*, gamla konsonantförbindelser (*kvarenda kvield* 'varenda kväll') och verbet *varda* 'bli' signalerar de sin förankring i dialekttalande, österbottnisk landsbygdsmiljö.

De här är alla rena *dialektmarkörer*, drag som bär en social betydelse och som läggs bort i talsituationer av formell art. De står sig väl och används vid sidan av de mindre markerade *dialektindikatorerna* som är gemensamma för land och stad och har behandlats i 3.2. (Chambers & Trudgill 1980 s. 82–84; Kartor i Ivars 1988 s. 96, 110, 145, 178.)

Hur talarna signalerar att de talar dialekt framgår av följande exempel, där dialektmarkörerna anges med kursivering:

Ja: it *veit* ja nu *kvatt* dåm a *tejji viejin* 'ja, inte vet jag nu vart de har tagit vägen'. (Tkm83)

Kva fa:n hett e nu då? 'Vad fan hette det nu då?' (Tkm83)

He e he e henggär *oåp* 'det är det det hänger på'. (Tkm83)

Gu:dlek hö *mytjy fålk* där! 'Gudleck, hur mycket folk där!' (Tkm83) [FO II s. 416 *gudleck* interj. 'vid Gud, Gud ska veta'.]

Sjenn åm *da:jin* 'häromdagen'. (Tkm83)

All *tjendär* all *sjennär* 'alla känner alla här'. (Lfk85)

Så börja ja *leit* en *tådde* bi:l 'så började jag leta en sådan där bil'. (Lfm79)

Nå: ja *veit* it he e ju no: såm *ro:lit* ti *tjuör* me *an* bare *sjennär* åkringg å no: i by:an 'nej, jag vet inte, det är ju nog som roligt att köra med den (gamla bilen) bara här omkring också nog i byarna'. (Lfm79)

Ja arbeta åftast tå åm *kvieldan* å 'jag arbetade oftast då om kvällarna och'. (Lfm79)

He va en je:vla *sto:ran bensapått* undär an 'det var en djävla stor bensinpott (dvs. pöl) under den (dvs. bilen)'. (Sbm)

Kva sku he va na *krankåt tä:r!* 'Vad skulle det vara något krankigt (dvs. "myggigt") där!' (Sbm)

Kem *veit* he kann ju *va:r* hu *sto:t* såm helst *hede!* 'Vem vet, det kan ju bli hur stort som helst, det där!' (Sbm)

Va du *tu tå åp* pärontröskon? 'Var du, du då, på potatiströskon?' (Sbm)

Jo:o he a no: vari *mytjy festas tennä* 'joo, det har nog varit mycket festande där'. (Sbm) [*festas* 'festande', verbalsubstantiv på *-as* finns också i stadsmålet]

4.2 Drag som förändras

Dialekten i Tjock, Lappfjärd och Sideby förändras också, men så många eller så genomgripande är förändringarna inte att de förtar intrycket av handfast dialekt. Vad vi ser är i själva verket en fortsättning på tendenser som har observerats i tidigare undersökningar i Sideby och Närpes. (Holmberg 1986, 1990; Ivars 1988.)

1. De viktigaste förändringarna i *uttalet* är av fonetisk art och gäller *l-* och *sj-ljuden*. Regeln om palatalisering av *g*, *k*, *sk* framför främre vokal i ändelse ("norrländsk förmjukning") tillämpas inte alltid på nya ord i dialekten. Jämför Holmberg 1986 (s. 118): "Sje- och tje-ljuden håller kanske på att förändras, det finns ett finskinfluerat *l*."

a) Tjockt / har dubbelt ursprung i dentalt / och förbindelsen *rd* (*hoål* 'hård'). Det bildas genom ett slag med tungspetsen mot munhållans botten och är svårt att lära för den som inte har det i sitt uppväxtspråk. (Elert 1970 s. 81; Skjekkeland 1997 s. 90.)

I inspelningarna kan det ibland vara svårt att höra om det är tunt /, tjockt / med slag eller tjockt / utan slag som används. Det verkar nästan som att en förändring från tjockt till tunt / går via en mellanvariant utan slag. Holmbergs iakttagelse att tjockt / håller sig bäst i ord där skriften har *rd*, den gäller också för 2000-talet, t.ex. Sbm *steingålin* 'sten(gärdes)gården' och *dubält hoålar* 'dubbelt hårdare'. Det tjocka /-et överväger i alla fall i materialet i stort och låter sig höras också i nya ord som *kul* och *cool*. (Hur bruket av tunt och tjockt / regleras i traditionell dialekt, se Holmberg 1986 s. 110–115 och Ivars 1988 s. 90–94.)

Det vacklande uttalet av tjockt / är inte nytt för 2000-talsdialekten. Det avspeglar sig redan i äldre uppteckningar från Sideby, påpekar Holmberg (1986 s. 109 f.), och det är kyrkbyn som går i spetsen för förändringen. Wiik 2002 (s. 63) betecknar också Sideby som ett område där dentalt / är på fram-marsch. I Tjock och Lappfjärd har det tjocka /-et en starkare ställning än i Sideby, men också där förekommer nu variation.

b) En novation som tycks vara genomförd i ung vuxen-dialekt är bakre *sj* [ʃ], ett *sj* som bildas längre bak i munnen än det finlandssvenska *sj*-ljudet, mellan tungryggen och gomtaget. Det nya *sj*-ljudet kan vi höra både initialt i *sjölv* 'själv', medialt i *dussjar* 'duschar' och finalt i *dussj* 'dusch' (men *oppsuti* 'uppskjuten' med främre *sj*). – Bakre [ʃ] gör halt vid stadsgränsen; i staden använder man främre [j] och inte det bakre [ʃ] som generationskamraterna på landet har införlivat med dialekten. Både främre och bakre *sj* skiljer sig tydligt från *tj*-ljudet, som alltid uttalas med ett förslag av *t*.

Holmberg 1986 diskuterar Sidebymålets *sj*-ljud ingående (s. 108 f.). I hans material från 1970 varierade uttalet av *sj*-ljudet mellan främre [j] och retroflect [ʃ], med [j] som den vanligaste varianten av de två. I ord med gammalt *hj*-lät *sj* "som om det vore frambringat längre bak än vanligt", skriver han (s. 109). Skrivningar som *chennä* 'här', *chöppapp* 'styvpappa', *chömmamm* 'styvmamma' och *chött* 'skötte' (i Holmberg 1990 s. 85, 94 f., 130 f.) vittnar för sin del om ett uttal med bakre [ʃ], och detta hos informanter födda 1899, 1907, 1917. Wiik 2002 (s. 66) har också observerat att *sj*-ljudet i Sideby realiseras som [ʃ].

c) Den norrländska förmjukningen bevaras i gamla ord men uteblir i nya ord av typen *besviken*, *publiken*, *föreningen* och *sammanhållningen* samt *kiosken*, *ABC-macken* och *tanken* (i bil). Utebliven palatalisering i liknande ord – *butik*, *trafik*, *banken*, *parken*, *rinken* och *paviljongen* – rapporteras även i Ivars 1988 (s. 101 ff.) och Wiik 2002 (s. 256).

Det kan diskuteras om förändringen i uttalet av /-ljudet ska ses som en självständig utveckling eller som ett kontaktfenomen. För det förre talar svårigheten att lära sig uttala tjockt / med slag. För det senare talar frånvaron av tjockt / i såväl stadsmål som standardspråk och finska som dialekten har kontakt med i både söder och öster. Det gamla Sastmolamålet saknade tjockt / och byarna närmast Sastmola har länge saknat det tjocka /-et.

Bakre *sj* är i dag utbrett över praktiskt taget hela Sverige och Åland. Tack vare den stora utbredningen har det en högre prestige än finlandssvenskans främre *sj*. Dess förekomst i modern dialekt i Tjock, Lappfjärd och Sideby tolkas därför som ett resultat av språkkontakt. Det är i sig anmärkningsvärt att novationen sprids från Sideby och inte från stadsmålet i Kristinestad. Ser vi här ett exempel på traditionens makt sedan medeltiden: nyheter från Uppland når först Sideby för att därifrån vandra vidare norrut i landskapet?

2. I *substantivböjningen* märks en än så länge blott lätt försvagad känsla för ordens genus, som yttrar sig i att maskulina suffix, attribut och pronomen kommer i stället för feminina. Exempel på det är *grundin* (i stället för *grunden*), *han häljen* (*hon*) 'den helgen', *kvannarin hällg* (*kvannaron*) 'varannan helg'. Substantiv på *-ning* tenderar att byta genus från femininum till maskulinum, t.ex. *en sto:ran sjansning* (*sto:ron*) 'en stor chansning', *hisin sammanhållningen* (*hison*) 'den här sammanhållningen', *handi förieningen* (*honde*) 'den där föreningen', *arin stemning* (*a:däron*) 'annan stämning'.

3. I *verbböjningen* är vissa standardformer eller standardnära former i färd med att ersätta traditionella former. Krav på tydlighet ligger troligen bakom ombildningen av huvud verbet *ha:/ha:v* och hjälp verbet (*h)a* till *hadd*. *Gå* varierar i preteritum mellan *jieg* och *jikk*, med den fördelningen att *gå* 'förflytta sig' bevarar den traditionella formen *jieg* medan 'lyckas, förlöpa' får *jikk* som form i preteritum. Exempel på det senare är Lfk85 *allt jikk ju på engelsk* 'allt gick ju på engelska' och Lfm79 *he jikk it na bra: i* 'det gick inte något bra, inte'. Preteritum av *fä* och *komma* uttalas för det mesta på traditionellt *vis fieg* och *koäm*, men *fikk* och *kåmm* förekommer också. – De nya formerna *jikk*, *hadd* och *kåmm* har observerats tidigare, i både Närpes och i Sideby. (Ivars 1988 s. 240–243; Holmberg 1990, där *kåmm* är rättat till *koäm*; jfr även FO II *hava* v. s. 527 som anger både *ha:/ha:g/ha:v* och *hadd* som preteritum för Tjock, Lappfjärd och Sideby.)

4. Vissa *formord* är känsliga för förändringar, men de är av den arten att de lätt fogas in i systemet utan att störa intrycket av djup dialekt, som fallet är när *he* ersätts med *att* som inledare av *att*-satser.

a) Pronomenet *man* har ersatt *han* som allmänt pronomen och som pronomen med referens till talaren själv, t.ex. Sbm *så va man ju mie åp alla talkån å* 'så var man ju med på alla talkon (på föreningshuset) och'.

b) Hjälpverbet *måtta* har ersatts av *måste*, t.ex. Tkm83 *he sku måst va ni:e mietä* 'det skulle måsta vara nio meter (från strandkanten)', Lfk85 *ja måsta ha na fu:l böksår åp me* 'jag måste ha några fula byxor på mig', Sbm *han ja:ga oåp at vi måst fa:r å film nu* 'han jagade på att vi måste fara och filma nu'. (FO IV *måsta* s. 476 och *måtta* v. 2 s. 478 anger både *måsta* och *måtta* för Tjöck, Lappfjärd och Sideby.)

c) Bland adverbena har *väl* kommit i stället för *full* och *full nu* (FO II *full* s. 184) som satsadverbial, t.ex. Lfm79 *no ska vi vel fa: ti Ita:lien no:* 'nog ska vi väl fara till Italien, nog'.

d) Av prepositionen *på* är det märkligt nog den obetonade varianten *åp* som vacklar, medan den betonade varianten *oåp* används allmänt som partikel i verbfraser. Exempel på variationen är Lfk85 *ja:a he börja roll oåp tå* 'jaa, det började rulla på då' men Tkm83 *börja vi skoåd på ri:tningan så stemd ju it ri:tningan na:* 'började vi skåda på ritningarna, så stämde ju inte ritningarna något' (med inversion eller fortsättningsordföljd *börja vi*; Ivars 2010 s. 232–235).

Förändringarna på formordsnivån har även de observerats tidigare: *måste*, *man*, *väl*, *på* och *att* har alla etablerat sig i Närpesdialekten (Ivars 1988 s. 240–243). I textsamlingen *Siibooan berettar* (Holmberg 1990) har utgivaren rättat småord som *att* till *et/ett*, *på* till *åp/oåp* och *väl* till *fullfumu* för att ge texterna ett intryck av genuinitet.

4.3 Sammanfattning och språkprov

De förändringar vi ser är av en yttlig art som går att förena med traktens lokalt förankrade talspråksvanor. Förändringarna är dessutom inte nya för 2000-talets unga vuxna talare: de följer i själva verket 1900-talets dialekt-talande i spåren när de växlar mellan tjockt och tunt *l*, använder bakre *sj*, byter ut dialektala formord mot standardspråkliga eller låter bli att anpassa nya ord till traditionella uttalsvanor. Variationen ska därför betecknas som en variation som försiggår i dimensionen *traditionell dialekt–modern dialekt*, inte i dimensionen *dialekt–standardspråk*.

Språkprov

Språkproven får illustrera dels modern och dels traditionell Lappfjärdsdialekt. Den moderna varianten talas av Lfk85, den traditionella av en man f. 1933.

Det första språkprovet handlar om Gymnaestradan i Göteborg, som informanten hade tagit del i år 1999. Det berättar för sin del något om den internationella orientering som är så kännetecknande för den generation som var ung i början av 2000-talet. Språkliga nyheter och samtalsmarkörer kursiveras.

Nå he va ju, ja tro:r e va *tålv* nationalitetå såm va *på* hede liegre, å ja va ju tretton oår va ja *vel*, *jå:*, *hadd* gatt ut: *sju:on*, *åkk*, he va ju *såm* himst lä:rori:kt bare *på* he vi:se at man hamna ti pra:t engelsk å, allt *jikk* ju på engelsk å *såde å*. Så va vi nu tå å upptredd å laga nu et ieget *tådde* sirkusprogramm *hadd* vi så vi *fikk a:vslu:t* heila *jymnaestra:don* å he va ju ganska sto:t fö vi upptredd ju tå fö, föttitu:sen, nej sekstitu:sen *mensjår* i *publi:ken*, *på* Ullevi så, he va ju no: en *sto:ran sjansning* he oå tåm såm planiera hede fö he va ju no: vä:dens ka:ås hede programme men he lä:ra ju si: snyggt ut. [apokoinou *ja va tretton oår va ja vel*]

('Nå, det var ju, jag tror det var tolv nationaliteter som var på det där lägret, och jag var ju tretton år var jag väl, jo, (jag) hade gått ut sjuan, och, det var ju som hemskt lärorikt bara på det viset att man hamnade att prata engelska och, allt gick ju på engelska och så där och. Så var vi nu då och uppträdde och lagade nu ett eget sådant där cirkusprogram, hade vi, så vi fick avsluta hela gymnaestradan och det var ju ganska stort för vi uppträdde ju då för fyrtiotusen, nej sextiotusen människor i publiken på Ullevi, så det var ju en stor chansning, det, av dem som planerade det där, för det var ju nog världens kaos, det där programmet, men det lär ju ha sett snyggt ut.')

Det andra språkprovet är lätt att lokalisera till östra Lappfjärd, på grund av att sekundärdiftongering av långt *e*, *å*, *ö* saknas. Den hyperkorrekta verbformen *sömd* i stället för *semd* minner om en tid då *y* avrundades till *i* och *ö* till *e*. Märk också tendensen att förlänga slutvokalen efter *r*-bortfall, t.ex. *a:då: grö:på:* 'andra gropar'.

(Vi) *hadd* simmsko:lan i Tresk, i honde li:tin å:en såm je:g tä:r. He va en gro:p där, he va no: sto: grö:pår å fe he va e:n såm vi kalla fe Hessgro:pen tä: farbro menn så sku pro: ju:pe en ga:ng så an to: en tådde he:vål han såm dām bru:ka bjår inn höije me: förr i vä:den tå tressje va follt å vaten å. Å så sku an si: hö ju:pt e va: så han dö:k tå me handi ne:r å sku pro: tå åm an sku tjenn båttin na: men ... så tjend it an nain båten i. Ja ha it pro:a ju:pe där na: ja i men, men men meitspeten bru:ka ju it rekk till, tåmde bambuspeten i, tå vi pro:a me tåm... Ja tä: *sömd* vi it i honde hon hon ju:p gro:pen men vi *hadd* ju a:då: grö:på: tä: vi *sömd* å lä:t ås ti, tåmde o:li:ka simmsetten tå.

('(Vi) hade simskolan i Träsk, i den där lilla ån som gick där. Det var en grop där, det var nog stora gropar också, för det var en som vi kallade för Hästgropen, där farbro

min så skulle prova djupet en gång, så han tog en sådan där hävel, han, som de brukade bära in höet med förr i världen då träsket var fullt av vatten och. Och så skulle han se hur djupt det var, så han dök då med den där ner och skulle prova då om han skulle känna botten något, men ... så kände inte han någon botten, inte. Jag har inte provat djupet där något, jag inte, men men men metspetten (dvs. metspåna) brukade ju inte räckta till, de där bambuspetten, inte, då vi provade med dem... Ja, där simmade vi inte i den där den den djupa gropen, men vi hade ju andra gropar där vi simmade och lärde oss att (simma), de där olika simsätten då.)

5. Nya ord

Hur kommer det sig då att så många äldre dialektalande anser att dagens dialekt inte är någon "riktig" dialekt? Ett sådant intryck skapar onekligen de många nya orden, som sätter sin prägel på både dialekt och stadsmål i början av 2000-talet. De nya orden speglar förstås världen vi lever i. Ord som *badminton*, *Bobcat*, *cd-box*, *digitalkamera*, *grill* 'grillrestaurang', *Internet*, *interrail*, *judo*, *kampsport*, *projektor*, *rullskridskor*, *slalom*, *snacks*, *snowboard*, *solarium*, *sportevenemang*, *surfa*, *surfbräde* etc. kan inte undvikas när det är tal om dagligt liv i 2000-talets Österbotten. Tydligare än stadsmålsinspelningarna 1990 visar 2000-talsmaterialet hur unga vuxna i en perifer trakt av språkområdet ingår i ett större svenskt och internationellt kulturmönster.

I Norge talar man om två konkurrerande kraftpoler hos bygdeungdomarna, två poler som också ungdomarna i 2000-talets Kristinestad orienterar sig mot (Skjekkeland 2009 s. 52):

1. Den ena gäller den grundläggande och identitetsskapande tillhörigheten till bygden/staden där familj och nära släktingar bor.
2. Den andra gäller det kosmopolitiska suget från den urbaniserade angloamerikanska pop- och mediekulturen.

Hur orienteringen inåt mot hembyn och hemstaden gestaltar sig i språket har vi sett i det föregående. Hur orienteringen utåt avtecknar sig i ordförrådet ska vi se på i det följande.

1. Många av de nya orden har sin bakgrund i *slang-* och *vardagsspråk* i Sverige, men exklusiva för 2000-talets unga vuxna i Kristinestad är de inte. Sådana har tidigare belagts hos den generation närpesbor som växte upp efter kriget: *bergis*, *fixa*, *flott*, *funka*, *jobb*, *jobba*, *kompis*, *lumpen*, *plugga* m.fl. (Ivars 1988 s. 210 f.).

a) Släktskapsorden *brorsan*, *syrran*, *morsan* har länge hört till ordförrådet i staden, nu är de en del av dialekten i omgivningen också, t.ex. Sbm *he va syrron mi:n sãm va simmlä:rar* 'det var syrran min som var simlärare' och *syrronas gäbbinas pärontröskon* 'syrrans gubbens potatiströskan'. Andra vardagsord är *grej*, *jobb*, *kompis* och *mack*.

b) Bland *adjektiven* märks de engelska *cool*, *okej* och *tuff* som numera är en del av svenskans ordförråd. *Häftig*, *jobbig*, *kul*, *snärtig* och *stressad* är andra ord som har funnit vägen in i unga vuxen-språket i Kristinestad, jämte en rad adjektiv med *jätte*-prefix: *jättehäftig*, *jättekonstig*, *jätterolig*, *jätteskön*, *jättestressig*, *jättetuff*, *jättetung*.

Man lä: se sãm sãnde *ku:l grejjär* 'man lär sig som sådana där kul grejer'. (Ksm85)

Ja he e no: ganska *ku:l* egentligen 'ja, det är nog ganska kul, egentligen'. (Lfm79)

Nionde e vel *heilt åkej* 'nionde (plats i FM i slalom) är väl helt okej'. (Lfm79)

He va ju no: *jette jette heftit* 'det var ju nog jätte- jättehäftigt'. (Lfk85)

Men he e ju mytjy *ko:lar* me ninjær me en va:nli maffia no: 'men det är ju mycket coolare med ninjor än med en vanlig maffia, nog'. (Sbm) [*ninja* 'skurk' i egen film som det berättas om i inspelningen]

c) Det förekommer också att *själv* används i betydelsen 'ensam', t.ex. Ksk86 *ja fa: no: sjelv nu sãm e si:r u:t* 'jag far nog själv nu, som det ser ut (som utbytesstudent till Frankrike)'.

d) *Verb* och *verbfraser* med vardaglig stilvalör, många av dem lånade från engelskan, är *fixa*, *ha koll*, *jobba*, *kolla*, *missa*, *skippa*, *snacka*, *snitsa till*, *stressa*, *suga* 'vara illa' (till eng. *suck*):

Sku ja ha bodd sjenn i Va:sa å lievd åp stu:diebi:dra:je tå he tykkær ja börja *su:g* ganska mytjy 'skulle jag ha bott här i Vasa och levt på studiebidraget då, det tycker jag började suga ganska mycket'. (Tkm83)

Men vi fie *skipp* he tå, han sienin 'men vi fick skippa det då, den scenen'. (Sbm)

Jo: tå hadd vi no: *snitsa till* e 'jo, då hade vi nog snitsat till det'. (Sbm)

Så va man ju allti mie åp alla talkån å, *fixa* dansen å tådde 'så var man ju alltid med på alla talkon och, fixade danserna och sådant'. (Sbm)

Man kann ju siti å *snakk* 'man kan ju sitta och snacka'. (Sbm)

e) *Adverb* har utökats med *helt* och *sjukt* som anger grad. Ursprungligen är det absoluta adjektiv med grundbetydelse av maximivärde som tar *helt* som bestämning, såsom *helt torr*, *full*, *tom*, *ny*. I Kristinestad förekommer det att *helt* anger 'hög grad' för adjektiv med oavgränsad betydelse eller att beskrivningen är adekvat. (SAG 3 s. 202 f.; Ekberg 2007 s. 70–74 om ett friare bruk av *helt* i ungdomsspråk än i standardspråket.)

He va *he:lt ku:l* fö he 'det var helt kul för det (dvs. ändå)'. (Ksm85)

Tempo e *he:lt sju:kt snabbt* 'tempot är helt sjukt snabbt'. (Ksk84)

Men vetja he ha vuri *heilt ákej* ti arbet á 'men vetja (dvs. mánne inte) det har varit helt okej att arbeta också (i stället för att studera)'. (Tkm83)

f) Nya *interjektioner* är *okej*, *shit*, *yess* (för exempel på *shit*, se under *bara*, *liksom* och *som* i avsnitt 6). Exempel på det är Tkm83 *nå ákej ám an ringd mamm ha nu jálft till allti sám e bru:kar va*: 'ná okej, om man ringde, mamma har nu hjälpt till alltid, som det brukar vara' och *jess, vi foår ti böri nöit oåp* 'yess, vi får (ny lägenhet) att börja nöta på'.

Det är intressant att se att det i stort sett är samma engelska ord som sprids bland ungdomar på olika håll i det svenska språkområdet, i Visby t.ex. *jobb*, *cool*, *tuff*, *okej* m.fl. (enligt Sharp 2001 s. 86–94).

2. Sydösterbotten är den trakt i Finland som näst Åland har tagit upp minst finska lånord i dialekten. Nya tider har inte ändrat på det förhållandet, för knappt mer än en handfull finska ord är belagda i 2000-talsmaterialet: *juttu* 'grej, tidningsartikel' (uttalat *jotto*, pluralis *jotton*), *krapula* 'bakfylla', *ohi on-kryssning* (dvs. kryssning efter fullbordad militärtjänstgöring; fi. *ohi on* 'det är över'), *talko* (fi. *talkoot*) 'arbetsgille', *tojma* (fi. *toimia*) 'fungera' (Lfm79 *dåm tykks ju no: a fått e ti tåim* 'de tycks ju nog ha fått det att fungera'), *vappen* (fi. *vappu*) 'första maj', svärorde *vittu*. *Kungstravet* omtalas med sitt finska namn *Kuninkuusravit*, och *spinningpyörä* 'spinningcykel' används av en av de ivrigt motionerande talarna. (Jfr Ivars 1988 s. 208, som redovisar bara en handfull finska ord i ca 16 timmar inspelat tal.)

6. Samtalspartiklar

Mest frapperande är ändå inflödet av "onödiga" småord, de som Kotsinas 1994 (s. 75) med ett samlande namn kallar för *partiklar* eller *samtalspartiklar*. En del av dem är nyinförda, dvs. *alltså*, *liksom*, *typ*. Andra är gamla men används mer frekvent eller på ett sätt som är nytt för dialekten eller stadsmålet i början av 2000-talet, dvs. *bara*, *som*, *så*, *så där*, *sådan/tådde*. En tydlig skillnad finns gentemot stadsmålsmaterialet 1990 och tonårstalarna där, vilket talar för att samtalspartiklarna sprider sig ut över Österbotten via studiemiljöerna i Åbo och Vasab.

Framställningen tar fasta på partiklarnas funktioner som *fokuserare*, *citattmarkörer*, *avgränsare* (*gränsmarkörer*) och *påhäng* (Kotsinas 1994 s. 77–94). De behandlas här i alfabetisk ordning, från *alltså* till *typ*.

1. *Alltså* fungerar som gränsmarkör och turtagnings- eller startmarkör. Syntaktiskt kan det då stå placerat som fritt annex, före den inre satsen (SAG 4

s. 453). I gränsen mellan två satser markerar det att yttrandet fortsätter, men det kan också avsluta ett yttrande. Det kan dessutom användas som planeringspaus, då talaren avbryter ett yttrande och startar på nytt. (Kotsinas 1994 s. 93, 95.)

a) En omstart är det fråga om i yttrandet Ksk86 *men annars så tro:r ja hede ti eh alltså ti lä:r se å te:vel e bra*: 'men annars så tror jag det där att eh, alltså att lära sig att tävla är bra'.

b) En dubbel funktion som startmarkör och fortsättningsmarkör i satsgräns har *alltså* i ett yttrande, där talaren livligt talar för en ny simhall i stället för den som brunnit ner:

Alltså dåm jä: no: sa:tan bått se ám it dåm laga nain ny:an ... *alltså* he e it nain sjillna kvann dåm lagar an fast dåm sku la:g an sjenn åp bakkgöålin bare vi ha:r en simmhall he e nu sa:tan sa:k samm he *alltså* kvafö ska dåm it konn la:g an i Loålby:jinn åp presi:s samma stell 'alltså, de gör nog satan bort sig, om inte de lagar någon ny (simhall), alltså det är inte någon skillnad var de lagar den, fast de skulle laga den här på bakgården bara vi har en simhall, det är nu satan sak samma det, alltså varför ska de inte kunna laga den i Lålbyn på precis samma ställe'. (Lfm79) [*laga* 'bygga, uppföra']

I kombination med *ja* eller *nå* fungerar *alltså* som startmarkör till svaret på en fråga:

Ja alltså ja tykkår it åmm ti te:vel ám it ja tjennår att ja e i fårm 'ja alltså, jag tycker inte om att tävla om inte jag känner att jag är i form'. (Ksk86)

Nå alltså i voår ska ja no: va:r få:di 'ná alltså, i vår ska jag nog bli färdig (med examen)'. (Lfm79)

2. *Bara* fungerar dels som citattmarkör, dels som gränsmarkör i satslut. (Kotsinas 1994 s. 79 f., 84, 89.)

a) Som citattmarkör reduceras *bara* till *ba:*. Det kan utvidgas med *som så där*, t.ex. Ksk84 *du kann sám it jö:r nå: å:t de utan he e ba: sám såde "shit jaha"* 'du kan som inte göra något åt det, utan det är bara som så där 'shit jaha'.

b) Som gränsmarkör kan *bara* ha expressiv funktion, som när Sbm levande beskriver premiären på en film som de två Sidebytalarna hade skapat tillsammans: *Sto: me brikkon tä:r å sjampanjgla:sen bare!* 'Stod med brickan där och champagneglasen, bara!'.

3. *Liksom* används i staden flitigare än på landet, där man föredrar det enkla *som* i funktionen som fokusmarkör (SAG 4 s. 153). *Liksom* anger vaghet i uttrycket, men kan också fungera som gräns- och citattmarkör. (Kotsinas 1994 s. 85 f.)

a) *Liksom* och *som* fokuserar huvudordet i en verbfras och modifierar då hela satsens betydelse, 'så att säga':

Man hann *så* it treff kämpisar elä såde 'man hann som inte träffa kompisar eller så där'. (Ksk84)

Man ha *li:ksåm* kånseentriera se på he 'man har liksom koncentrerat sig på det'. (Lfk85)

He sku ju *så* no: va ro:lit ti gå i baston å ta naon uöl ba:ket mattsjin å na tådde men 'det skulle ju som nog vara roligt att gå i bastun och ta någon öl efter matchen och något sådant, men'. (Lfm79)

Han *så* sty:rd no: lite hede filmase han å 'han som styrde nog lite det där filmandet, han också'. (Sbm)

b) *Liksom* och *som* fokuserar en nominalfras och modifierar då innehållet i frasen. Resultatet är inexaktet i uttryck som anger mängd eller tid, 'närmare bestämt', 't.ex.':

Du tro:r att en kurs ska böri *li:ksåm* et da:tum men it börjar däm aldri 'du tror att en kurs ska börja liksom ett (visst) datum, men inte börjar de aldrig'. (Ksk84)

He e *så* så lite ti:mar i vikon 'det är som så lite timmar (språkundervisning) i veckan'. (Tkm83)

Vi hadd *så* bare ni:ehondra tå 'vi hade som bara nio hundra (euro) då'. (Lfm79)

Som kan vidare signalera ungefärlighet eller vaghet i uttryck som inte specificeras närmare med avseende på innehållet, t.ex. Lfm79 *å mytjy jeng ha dåniera såm deilan* 'och mycket gäng har donerat som delarna (till veteranbil)'.
Då *som* fokuserar negerade nominalfraser blir betydelsen närmast 'så att säga':

He va ju *så* it naen bastå men he va dussjan tå å, å tådde alltihop 'det var ju som inte någon bastu, men det var duschar då och, och sådant där alltihop'. (Lfm79)

Vi hadd *så* it alls nain tådde ryödan troåd i hede 'vi hade som inte alls någon sådan där röd tråd i det där (dvs. i filmen vi gjorde)'. (Sbm)

Som kan också tona ned vikten av eller allvaret i uttryck med innehåll av känslomässig art, t.ex. Tkm83 *ja ha vel va:ri såm na slags sambo: nu, vi ska såm bo: me kvara:då nu* 'jag har väl blivit som något slags sambo nu, vi ska som bo med varandra nu'.

c) *Liksom* kan ibland ha en dubbel funktion att signalera gräns och vaghet (i tidsangivelse), t.ex. Ksk84 *å ti slu:t sa: däm så hadd däm såm kej tretti sekundär kva:r li:ksåm* 'och till slut, sa de, så hade de som okej trettio sekunder kvar, liksom'.

d) *Liksom* utvidgat med *som att*, enkelt *som att* samt *som så där att* kan markera citat, t.ex. då Ksk84 beskriver den hårda arbetstakten på en nyhetsredaktion:

Å hon e ju *he:lt li:ksåm såm at* "shit ingenting funkar ju här:" 'och hon är ju helt liksom som att 'shit ingenting funkar ju här'.

Men först var man ju nog *såm at* "shit två: vekkår" at "it hinnå vi ju" 'men först var man ju nog som att 'shit två veckor' att 'inte hinner vi ju'.

Åm ja ha: fö slött så blir: ja *såm såde at* "nå ja: it er e ju så bråttåm" 'om jag har för slött (dvs. tråkigt) så blir jag som så där att 'nå ja, inte är det ju så bråttom'.

e) *Som* fokuserar och modifierar innehållet i en predikativ adjektivfras, t.ex. Lfm79 *men he e no: såm fö dy:t* 'men det är nog som för dyrt', Sbm *så he vo: såm ganska bra: i alla fall no:* 'så det blev som ganska bra i alla fall, nog'.

f) *Som* fokuserar en adverbfras eller en verbpartikel för att ange vaghet i uttrycket, t.ex. Ksm85 *e ta: såm sju:kt* 'det tar som sjukt (dvs. gör (lite ont))', Lfm79 *vi va ju såm bått kvalenda hälg ti Lappland å så* 'vi var ju som borta (nästan) varenda helg till Lappland också, så', Sbm *nå vi ha:ldå ju no: såm oåp* 'nå, vi håller ju nog som på (så smått)'.

4. Också *så* och *men* kan fungera som gränsmarkörer, men det är inte nytt för 2000-talet. Ett *då + så* kan signalera slutet på ett yttrande, t.ex. Sbm *han kann vel hede me grievase han så, så foår man bare ga å jä:r hede arbete tå så* 'han kan väl det där med grävandet (med grävmaskin), han så, så får man bara gå och göra det där (själva) arbetet, då så'. Ett *men* signalerar något oavslutat, ett resonemang som talaren inte vill utveckla längre, 'nog om den saken', t.ex. Lfm79 *no: to: ja vel na bråns å na tådde no: men* 'nog tog jag väl något brons och något sådant där (i slalom) nog, men'.

5. *Så där* kan ha flera funktioner: ange vaghet i uttrycket, avgränsa en replik eller fungera som påhäng. Som *påhäng* häktas det på yttranden eller satser som är avslutade och kan då signalera talarbyte (Norby 2004 s. 119–121). Andra påhängsuttryck i punkt 7 nedan.

a) *Så där* fokuserar en adjektivfras och tonar då ner det negativa innehållet i frasen, t.ex. i Ksm85 *he va lite såde håppåt* 'det var lite så där hoppigt (dvs. av och till)' och Lfk85 *he jikk nu it riktigt såde fötrefflit bra: i* 'det gick nu inte riktigt så där förträffligt bra, inte'.

b) *Så där* markerar satsgräns men har kvar funktionen att ange ungefärligt värde (SAG 2 s. 664), t.ex. Lfm79 (en viss cykel) *kåstar 590 eurå bare såde* 'kostar 590 euro bara, så där'.

c) I kombination med *och* fungerar *så där* som påhäng, *å såde å:*

Men he ta:r såm jettemyky ti:d at man jö:r ganska myky på kvellar å såde å 'men det tar som jättemycket tid, att man gör ganska mycket på kvällar, och så där och'. (Ksk84)

Allt jikk ju på engelsk å såde å 'allt gick ju på engelska, och så där och'. (Lfk84)

"Jo: nå: he e no: bare ti va mie å jålp till å såde å." 'Jo, nej, det är nog bara att vara med och hjälpa till och så där och.' (Lfm79 citerar sig själv, hur han erbjöd hjälp med ett arbete.)

6. Pronomenen *sådan* och *tåli* 'sådan' har kvar sin jämförande betydelse, samtidigt som de lexikaliserade förbindelserna *sån här*, *sån där* i Ks och *tåssje*, *tådde* i Tk Lf Sb har fått utvidgade betydelser och funktioner.

a) *Sån här/där* kan talaren använda för att föra in en ny referent som antas vara okänd för lyssnaren. Det sker ofta i satser med expletivt *det* som formellt och *sån här*-frasen som egentligt subjekt. *Sån här* bevarar i sådana fall ett demonstrativt, utpekande betydelseelement (jfr Ekberg 2007 s. 74):

Fast e finns ett *såne* annat univärsite:t *såne* Charles de Gaulle där brevi: så 'fast det finns ett sånt här annat universitet, sånt här Charles de Gaulle, där bredvid så'. (Ksk84)

Senn finns e *sånde* allmenna stu:diär föstäss 'sedan finns det såna där allmänna studier, förstås'. (Ksm85)

b) Med *sån här* etc. kan talaren signalera osäkerhet, att den inte är säker på hur referenten ska betecknas eller beskrivas för lyssnaren (jfr SAG 2 s. 447):

Nä:r vi filma inn dendä Pamplå:nefilmen alltså en *såne* ju:lfe:stfilm en *sånde* stumfilm 'när vi filmade in den där Pamplonefilmen, alltså en sån här julfestfilm, en sån där stumfilm'. (Ksk84) [*alltså* specificerar vad Pamplonefilmen är för något; *sånde stumfilm* refererar till gemensam kunskap hos talaren och lyssnaren. 'du vet'] He e ju et *sånde* fle:ra må:nadärs pråsjekt endå hela ti:din 'det är ju ett sånt där flera månaders projekt ändå hela tiden'. (Ksk84)

Et ieget *tådde* sirkusprogramm hadd vi 'ett eget sånt där cirkusprogram hade vi (på gymnaestrådan)'. (Lfk85)

Vi hadd ju såm it alls nain *tådde* ryödan troåd i hede 'vi hade ju som inte alls någon sån där röd tråd i det där'. (Sbm, om handlingen i egen film baserad på egen idé.)

c) Med *sån här* etc. kan talaren aktualisera en företeelse som finns i både talarens och lyssnarens minne och innefattas i talsituationen, 'du vet' (SAG 2 s. 447; Ekberg 2007 s. 53):

Hon hadd fari på *sånhe* intärejl i Frankri:ke 'hon hade farit på sån här terrail i Frankrike'. (Ksk84)

Hon hold ju *tåssje* jompa fö boånen tå 'hon höll ju sån här gympa för barnen då'. (Lfk85)

Han hadd naen *tådde* grens åp sett ko:t 'han hade någon sån där (kredit)gräns på sitt (bank)kort'. (Lfm79)

Så kåmm vi ju i: en *tådde* amerika:na: ti:t vi 'så kom vi ju i en sån där amerikanare (dvs. amerikansk bil) dit, vi'. (Sbm) [förlängd slutvokal efter *r*-bortfall i *amerika:na:*]

d) Med *sån här* etc. kan talaren markera att ordvalet är oväntat eller främmande i sammanhanget. Det kan vara ett engelskt ord eller ett dialektord, ett ord som i skrift skulle kunna markeras med citationstecken, 'som det heter'.

Dåm ha vari före å tåjji *sånhä* li:ksåm fi:ling 'de hade varit före och tagit sån här li:ksåm feeling (för ett inslag på TV-nyheterna)'. (Ksk86)

Vi sku ha trubadu:ren å vi sku ha *tådde* snåks å lite uöl å å allt möjlit men 'vi skulle ha trubadurerna och vi skulle ha sånt där snacks och lite öl och, och allt möjligt, men'. (Lfm79) [*men* fungerar här som gränsmarkör]

Han ha: ju et *tådde* fi:nt nöts han så 'han hade ju ett sånt där fint nöts (dvs. fåhus), han så'. (Sbm) [*så* gränsmarkör]

Jo: ja ha: ju en *tådde* pått tide å 'jo, jag har ju en sån där pott (dvs. vattenfylld grustag) där borta också'. (Sbm)

7. *Sådan* och *tåli* används dessutom flitigt som påhängsuttryck, i staden i den lexikaliserade frasen *å sånde*, på landet i fraserna *å tådde*, *å tådde grejjar*, *å na tådde*, *elå na tådde*, *å tådde allting*, *å tåssjenar* samt *och/eller någonting och*. De är syntaktiskt självständiga och kan fungera som modifierare av ett föregående satsled eller som gränsmarkörer mellan satser. (Se även frasen *å såde*, punkt 5 ovan, samt Ekberg 2007 s. 63 f. om geografisk och åldersbetingad variation i svenskt talspråk.)

Som modifierare betecknar *å sånde* etc. att något läggs till av liknande slag som det som uttrycks i det föregående ledet, som är en nominalfras. Som "additiv modifierare" har *å sånde* en vag referens: det anger inte exakt vad som ska läggas till. Påhänget kan på en och samma gång fungera som modifierare och gränsmarkör, och det kan ibland vara svårt att entydigt skilja den ena funktionen från den andra. (Jfr Ekberg 2007 s. 65, 69.)

a) *Å sånde* fungerar inom satsen som additiv modifierare av en nominalfras, t.ex. Ksk86 *he e ju såm it hande lö:ptre:ningen å tekni:ktre:ningen å sånde såm viktigt nå me:r* 'det är ju som inte den där löpträningen och teknikträningen och sånt där som viktigt något mera'.

b) *Å sånde* etc. har dubbel funktion som additiv modifierare ('och liknande saker', 'och/eller något liknande') och gränsmarkör. Utvidgat *tåssjenar*, *tåddenar* förekommer självständigt i satsslut:

Man kann fa:r å sykkel långa ve:gar å liksåm *sånde sa:kår* 'man kan fara och cykla långa vägar, och liksom såna där saker (som man inte kunde göra förr)'. (Ksk86)

No: to: ja vel na bråns å na tådde no: men 'nog tog jag väl något brons, och något sånt där, nog, men'. (Lfm79)

It ha ju na:r teiji beta:It fö na arbit elå naenting å 'inte har ju någon tagit betalt för något arbete (på bilen), eller någonting och'. (Lfm79)

Ja arbita åp P. åm dagan å sälja mobi:ltelefo:nen å tådde grejjar 'jag arbeta på P. om dagarna och sålde mobiltelefoner, och såna där grejer'. (Lfm79)

Alltså utan na hyögtalarär å naenting å 'alltså utan några högtalare, och någonting och'. (Lfm79)

Ja tå ja jikk åp tvoåon så had ja vel tri: jompa i vikon elå na tådde 'ja, då jag gick på tvåan så hade jag väl tre gymna i veckan, eller något sånt där'. (Lfk85)

Men he e ju no: vi sjölv sãm beta:lar sãm fö tapietren å allt tåddenar 'men det är ju nog vi själva som betalar som för tapeterna, och allt sånt där'. (Tkm83)

Nå: ja ha no: träffa mytjy oå dãm på Pampas å tåssjenar 'nä, jag har nog träffat mycket av dem (dvs. militärkompisarna) på Pampas, och sånt här'. (Tkm83)

8. Konstruktionen *typ* + nominalt led användes ursprungligen bara attributivt, *ett samhälle typ Kristinestad*, men numera har det en vidare användning för att ange ungefärlig betydelse. *Typ* används också för att markera att tids- och måttangivelser inte ska tolkas bokstavligt. (SAG 2 s. 739; Kotsinas 1994 s. 84–89, särskilt s. 86.)

När *typ* står satsinternt har det till uppgift att modifiera det led det fokuserar. När det står placerat efter den inre satsen, fungerar det som gränsmarkör men behåller samtidigt något av sin ungefärliga betydelse.

a) *Typ* fokuserar en nominalfras och uttrycker betydelsen 't.ex.', 'någonting i stil med'. Yttrandet avslutas gärna med ett påhäng *och sånt där*, *eller någonting*, som understryker det ungefärliga och tjänar som gränsmarkör. *Typ* kan också kombineras med partiklarna *som* (*sãm ty:p* 'som t.ex.') eller *sådan där* som markering för en ny referent.

Man anvendär se a:v sãm närvpunktär å närvba:når å *sãm ty:p* le:dlå:s å *sånde* 'man använder sig av som nervpunkter och nervbanor och som *typ* ledlås och sånt där (i kampsporten EKJT)'. (Ksm85)

Man jikk ju sãm i sko:lan *ty:p* 'man gick ju som i skolan, *typ* (på språkkurs i England)'. (Ksm85)

He måst no: a vari naen känditjo:nssy:kål elå na tådde *ty:p* naen båksasekk elå naenting 'det måste nog ha varit någon konditionscykel eller något sånt där *typ* någon boxarsäck eller någonting (på gym)'. (Lfm79)

b) *Typ* fokuserar huvudordet i en verbfras och uttrycker betydelsen 'någonting i stil med', t.ex. Ksk86 *man sku ju sãm ha hamna at ty:p böri åmm näenstans ifrå:n* 'man skulle ju som ha hamnat att *typ* börja om någonstans ifrån (efter en idrottsskada)'. (Lfm79)

c) *Typ* fokuserar fraser som anger tid eller mått, för att understryka att angivelsen är inexakt. *Typ* kan separeras från det led det fokuserar och skjutas in senare i satsen, i verbfrasen:

Ja sku behö:v kåmm åm *ty:p* en timme 'jag skulle behöva komma om *typ* en timme'. (Ksk84)

Vi börja åfta *ty:p* ni:e på mårån 'vi började ofta *typ* nio på morgonen'. (Ksk84)

Tålv tretton mietä sku an *ty:p* konn va: 'tolv, tretton meter (lång) skulle den *typ* kunna vara'. (Lfm79)

Samtalspartiklar är inte det första man kommer att tänka på i samband med dialektal variation. I löpande tal sticker de inte ut lika mycket som särdrag i uttalet – om de inte är helt nya i dialekten som t.ex. *typ*. Samtalspartiklarna kan bli ett nytt och spännande forskningsfält för studier i både geografisk och åldersbetingad variation. Vad är gammalt och vad är nytt i bruket av dem? Hur har nya funktioner utbildats till ord som är gamla i dialekten? Vad betyder språkkontakt i olika riktningar för importen av nya partiklar och utvecklingen av nya funktioner som fokuserare, gränsmarkörer, citatmarkörer och påhäng i talet – och för nya identiteter utöver den lokala?

7. Slutdiskussion

Studien av 2000-talets svenska språkbruk i Kristinestad bekräftar inte antagandet att dialekten i omlandet regionaliseras efter mönster från stadsmålet i 'gamla staden', inte heller att stadsmålet påverkas av dialekten i omlandet. Staden har inte den status som krävs för inflytande över talvanorna i omlandet, och stadsborna fortsätter på småstäders vis med att värna den urbana identiteten gentemot de dialektalande på landet. Att språket samtidigt varierar – i staden i dimensionen *lokalt stadsmål-finlandssvenska* och på landet i dimensionen *traditionell dialekt-modern dialekt* – är bara naturligt och förväntat. Det är vad som sker i samhälle som samhälle i Norden av i dag.

För dialektens del kan resultatet sannolikt generaliseras till att gälla landskapet i stort: hela Österbotten talar dialekt, i traditionell tappning hos äldre och i modern tappning hos yngre talare. Hur situationen ser ut i högstadiesdistrikt med större inbördes skillnader än Tjock–Lappfjärd–Sideby vore i sig ett ämne för en större undersökning. Går utvecklingen mot ett minskat antal lokala dialekter, som följd av utjämning bland ungdomar som går på samma högstadium? (T.ex. Wiik 2002 s. 362–364.)

Dialekttroheten är en egenskap som genomsyrar landskapet och ger det en särställning gentemot många andra regioner, inte bara i Finland utan i hela Norden. I Österbotten reagerar man på motsättningen dialekt–standard med att bli *bidialektal*, tvåspråkig på dialekt och standard. Den språkliga repertoaren utvidgas med en standardvarietet – mer eller mindre normenlig – som man växlar över till beroende på vem man talar med, var, när och om vad.

Det finns flera faktorer som talar för en sådan tolkning av språksituationen, både lingvistiska och sociala/psykologiska faktorer.

En faktor som gynnar dialekten är det stora lingvistiska avståndet mellan dialekt och standard. Det är lätt att hålla varieteterna isär, det blir inte så lätt glidande övergångar, det är ett medvetet val man gör när man talar endera varietet. En annan faktor är den regionala självkänslan och intresset för landskapets historia. Det gör att man är extra mån om att värna sitt språk med diftonger och andra drag som dialekterna har tagit i arv från fornspråket. En tredje faktor är avsaknaden av ett urbant centrum starkt nog – och centralt beläget nog – för att utöva inflytande över språket i kustlandet i hela dess vidd. Vi kan jämföra med Norge, där regionaliseringen mest av allt gör sig gällande i närheten av större städer som Oslo, Kristiansand, Stavanger, Bergen, Trondheim och Tromsø (Vannebo 2002 s. 97).

Den standardvarietet – eller standardtillnärmade varietet – man i Österbotten lägger sig till med som andraspråk, det verkar vara den avslappnade variant man hör i regionalradion eller den populära livsstilsserien *Strömsö* på teve. Det är lätt att identifiera sig med en varietet som tillåter kortstavighet, korta verbformer i infinitiv och preteritum, utebliven kongruens hos predikativa adjektiv i pluralis, *int* i stället för *inte*, *he* i stället för *det* och lokalt färgade vokalkvaliteter. Det är en varietet som i mångt och mycket faller samman med stadsmålet i Kristinestad, det som man i landskapets södra del kan ta modell av när man har behov för att tala standardtillnärmat. Vi kan jämföra med Danmark, där de muntliga medierna och deras ”tilbagelæenede københavnske udtale” numera spelar en långt större roll än tidigare som mönster för ungdomar med dialektal bakgrund, medan skolan och skriftspråket har en mindre roll (Pedersen 2011 s. 164; om stadsmålets roll som mönster i Ivars 1988 s. 29.).

Det dialektala ljud- och formsystemet förändras långsamt. Två nyheter som ändå har fått fäste i Tjock, Lappfjärd och Sideby är av fonetisk art och gäller uttalet av *l*- och *sj*-ljuden. Förenklingen av *l*-fonemen från två till ett bottnar närmast i svårigheten att tillägna sig tjockt *l* med slag. Övergången till bakre *sj* kan vara socialt motiverat och ett resultat av kontakt med språkvanor med hög prestige i Mellansverige och på Åland. Samtidigt har det i ordförrådet och användningen av samtalspartiklar skett påtagliga förändringar. De har för sin del gått till på samma sätt i både stad och bygd och tillfört variationen nya dimensioner: *stadsmål/dialekt vardagsspråk i Sverige* och *stadsmål/dialekt-svenskt/internationellt ungdomsspråk*.

Speciellt intressant är den internationella aspekten av förändringarna, och speciellt intressanta är samtalsmarkörerna som till en del är nya för den generation som träder fram i inspelningarna 2006–2007. Här har *som* och *liksom* en motsvarighet i engelskans *like*, som i sin nya egenskap av fokus-

och citatmarkör snabbt har spridit sig bland ungdomar i urbana centrum i den engelsktalande världen, världen över.

En lokal identitet jämte en internationell identitet uttryckt i förstaspråket – är det möjligt? Ja, av allt att döma. Den nya ungdomskulturen är inte begränsad till den engelsktalande världen, den influerar också andra språk och sprider sig även i perifert belägna regioner i Europa. Unga talare av tyska dialekter i Schweiz använder *Cool!* and *Shit!* på samma sätt som unga vuxna i Kristinestad. Att internationella samtalsmarkörer går att förena med trohet mot lokala normer, det har man funnit också i en undersökning av dialektutjämning i England (Cheshire 2002 s. 18, 23):

Despite their [Hull adolescents] relative isolation, and the strength of their allegiance to local norms, belonging to the international youth culture seems to be an important part of their social, and therefore their linguistic, identity.

”Global identities, it seems, are additive” (Cheshire 2002 s. 26). Globala identiteter är additiva, och europeiska ungdomar kan fortsatt uttrycka lokala aspekter av sin identitet genom sitt förstaspråk. Man behöver inte ge upp sin lokala identitet bara för att man tar till sig drag som är en länk till den internationella ungdomskulturen.

Referenser

- Aho, Eija, 2010: Om tonala drag i dialekterna i Åboland. I: *Folkmålsstudier* 48. Helsingfors: Föreningen för nordisk filologi. S. 13–35.
- Akselberg, Gunnstein, 2003: Utviklinga av vossamålet ved tusenårsskiftet. Ei gransking av språkbruk hjå ungdomar på Voss 2001–2002 sett i eit talespråkleg regionaliseringsperspektiv. I: Gunnstein Akselberg m.fl. (red.), *Nordisk dialektologi*. Oslo: Novus forlag. S. 197–226.
- Chambers, J. K. & Trudgill, Peter, 1980: *Dialectology*. Cambridge: Cambridge Textbooks in Linguistics.
- Cheshire, Jenny, 2002: Global English, local English and youth identities in England and Europe. I: Gunnstein Akselberg (red.), *Målbryting 5*. Bergen: Universitetet i Bergen. S. 9–29.
- Ekberg, Lena, 2007: ”... sån svensk å blond å sånt du vet.” Lexiko-grammatiska drag i Malmöungdomars talspråk. I: Lena Ekberg (red.), *Språket hos ungdomar i en flerspråkig miljö i Malmö*. Nordlund 27. Lund: Lunds universitet. S. 48–77.
- Elert, Claes-Christian, 1970: Ljud och ord i svenskan. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Gullmets-Wik, Marie-Charlotte, 2004: *Backa* och *backe*, *glader* och *glad*. Formväxling i talspråket i Jakobstad, Kristinestad, Ekenäs och Lovisa. *Studier i nordisk filologi* 82. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Holmberg, Karl Axel, 1986: *Mål och bygd i Sideby*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.

- Holmberg, Karl Axel, 1990: Siibooan berettar. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Hårstad, Stian, 2008: Kva skjer i dag? I: Trøndersk språkhistorie. Sprokforhold i ein region. Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab. Skrifter nr 3. Trondheim: tapir akademisk forlag. S. 399–422.
- Ivars, Ann-Marie, 1988: Närpesdialekten på 1980-talet. Studier i nordisk filologi 70. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Ivars, Ann-Marie, 1991: Språket i Kristinestad. I: Folkmålsstudier 33. Helsingfors: Föreningen för nordisk filologi. S. 73–88.
- Ivars, Ann-Marie, 1996: Stad och bygd. Finlandssvenska stadsmål i ett regionalt och socialt perspektiv. Folkmålsstudier 37. Helsingfors: Föreningen för nordisk filologi.
- Ivars, Ann-Marie, 2010: Sydösterbottnisk syntax. Studier i nordisk filologi 84. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Kotsinas, Ulla-Britt, 1994: Ungdomsspråk. Ord och stil. Språkvårdssamfundets skrifter 25. Uppsala: Hallgren & Fallgren Studieförlag.
- Norrby, Catrin, 2004: Samtalsanalys. Så gör vi när vi pratar med varandra. Lund: Studentlitteratur.
- Ordbok över Finlands svenska folkmål I–IV. Helsingfors: Forskningscentralen för de inhemska språken, jämte Svenska litteratursällskapet i Finland (band IV). 1982, 1992, 2000, 2007. – Förkortas FO.
- Pedersen, Inge Lise, 2011: Nutidige datidsendelser blandt jyder. Om generaliseringen av -et som datidsendelse i svage verber. I: Jysk, øsmål, rigsdansk mv. Studier i dansk sprog med sideblik til nordisk og tysk. Festskrift til Viggo Sørensen og Ove Rasmussen. Århus: Peter Skautrup Centret for Jysk Dialektforskning. S. 153–166.
- SAG = Teleman, Ulf, Hellberg, Staffan & Andersson, Erik, 1999: Svenska Akademiens grammatik I–IV. Stockholm: Svenska Akademien (Norstedts Ordbok distr.).
- Sharp, Harriet, 2001: English in Spoken Swedish. A Corpus Study of Two Discourse Domains. Acta Universitatis Stockholmiensis XCV. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Skjekkeland, Martin, 1997: Dei norske dialektane. Tradisjonelle særdrag i jamføring med skriftmåla. Kristiansand: HøyskoleForlaget.
- Skjekkeland, Martin, 2009: Språk og samfunn i endring. Ein studie av tilhøvet mellom identitet og talemålsutvikling. Oslo: Novus Forlag.
- Spara det finlandssvenska talet. Databas över talspråksinspelningar 2004–2008. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland. www.sls.fi
- Sundgren, Eva, 2004: Språklig variation och förändring. Exemplet Eskilstuna. Lund: Studentlitteratur.
- Thelander, Mats, 1996: Från dialekt till sociolekt. I: Lena Moberg & Margareta Westman (red.), Svenskan i tusen år. Glimtar ur svenska språkets utveckling. Stockholm: Norstedts.
- Uppslagsverket Finland. www.uppslagsverket.fi
- Vannebo, Kjell Ivar, 2002: Hvorfor snakker vi slik vi gjør? I: Egil Børre Johnsen (red.), Vårt eget språk. Oslo: Aschehoug. S. 92–100.
- Wiik, Barbro, 2002: Studier i de österbottniska dialekternas fonologi och morfologi. Studier i nordisk filologi 80. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.